

לשוננו לעם

עורכים: ע' איתן ומ' מדן

כרך ל, תשלי"ט

האקדמיה ללשון העברית
מוגן בזכויות יוצרים

"דוביק, בחייך, עשה לי רק טובה אחת גש אלי הביתה והבא לי את המחברת הגדולה הלבנה אתה יודע זאת עם הרישומים היא על השולחן, לא, בין הספרים, אתה כבר תמצא! — והיא אומרת זאת בבלהות כזאת, כאילו נפלה דליקה" (עמ' 35).

לא היה בכונתנו לנתח בצורה שיטתית כל אחד מחידושיו של אהרן מגד בספרו "עשהאל". ביקשנו לעמוד על כמה מן הקוים המאפיינים צדדים צורניים וסמנטיים של חידושים אלה. במרבית המקרים, כך נדמה לנו, החידוש מוצלח ומעניק לטקסט חותם סגנוני, ההולם את כונת המחבר.

רנה דונג-פנרוט

שינוי שם-משפחה לועזי לשם עברי *

לא כבחירת המלים שבפינו בחירת השמות שאנו נושאים, פי עפ"ר לא אנו הבוחרים אותם. שמותינו הפרטיים ניתנים לנו מאת הורינו, ובחירתם יסודה במסורת משפחתית וביחס ההורים לשם.

אולם לא כשמות הפרטיים שמוֹת-המשפחה. אלה נושאים בחובם זיכרונות היסטוריים, קושרים את האדם אל מוצאו, אל שרשיו. הרצון להשתייך לחברה העכשווית על

* מתוך מחקר, שמומן בחלקו ע"י אוניברסיטת בן-גוריון בנגב.

אורחותיה ואפנותיה הוא גורם עיקרי בשינוי שם-המשפחה. מהגרים נוטים לשנות שמותיהם כדי להסיר מעליהם את תוית הזרות והניפור, כגון בשם קניגשטיין ששימש את נושאו בפולין והפך לקינגסטון בארה"ב.

עם קום המדינה פנה דוד בן-גוריון אל האזרחים, בעיקר אל אנשי הצבא, בקריאה לשנות את שמות-המשפחה הלועזיים לשמות עבריים. שינוי זה הוטל כחובה על אנשי צבא ועל עובדי המדינה, שיצאו לחו"ל בשליחות המדינה. כך שינו רבים את שמות משפחתם.

שינוי שם-המשפחה נעשה בדרכים אחדות: בדרך של תרגום, כגון שווארץ — שחור; בדרך של ניצול חלק מאותיות השם הלועזי, או את פולן בשינוי קל, כגון: אורנשטיין — אורן; ונגל — בנגל, פנר — בן-נר, סבן — סביון; או בדרך של מתן שם על שם האב או הבן, כגון: בן-יעקב, אבי-שאוּל.

מטרת המחקר ודרכיו

עם התרחקותנו מימי השגב של תקופת קום המדינה ועם ההרגל לראותה כמציאות טבעית נתעוררה בנו הסקרנות לברר את יחס האנשים לשם משפחתם — לשם הלועזי, שאינם נושאים עוד, ולשם העברי. רצינו לעמוד על רגשות האנשים כלפי עברם המשפחתי, כלפי שורשיהם, ולעמוד על טיב הקשר, שהם חשים כלפי החברה בישראל, ועל מידת הזדהותם אתה או עם המדינה עקב נשיאתם שם-משפחה עברי.

המחקר נערך באביב ובקיץ 1973. סטודנטים

באוניברסיטת בן-גוריון בנגב ראינו אנשים בעזרת שאלונים. בחירת האנשים הייתה חופשית, מתוך הסביבה שהסטודנט חי בה בבאר-שבע או מתוך הסביבה, שהוא חי בה בקביעות מחוץ לבאר-שבע.

המדגם כולל 301 מרואינים מפל חלקי הארץ, בעלי מקצועות שונים ורמות השכלה שונות. אין לראות באוכלוסיית הנבדקים מדגם מייצג של האוכלוסייה בארץ.

ה ש א ל ו ן

השאלון היה מורכב מ-6 חלקים:

- א. מבנה אוכלוסיית הנבדקים.
- ב. הסיבות לשינוי השם (והאם כל בני המשפחה שינו את השם).
- ג. שימוש בשם הקודם לאחר שינוי השם.
- ד. היחס לשם הקודם.
- ה. היחס לשם העברי והקשר בין השם העברי לתחושת ישראליות.
- ו. דרכי שינוי השם.

ה ת ו צ א ו ת

א. מבנה אוכלוסיית הנבדקים:

1. המין:	סה"כ	באחוזים
זכר . . .	248	82.4%
נקבה . . .	53	17.6
2. ארץ הלידה:		
ילידי הארץ . . .	170	56.5
ילידי חו"ל . . .	131	43.5

		3. מקום הלידה בארץ:
באחוזים	סה"כ	ילידי ערים (ירושלים תל-אביב וחיפה) . . .
33.2	100	מקומות עירוניים אחרים . . .
14.2	42	קיבוצים . . .
8.0	24	מושבים . . .
1.3	4	4. דור בארץ:
		... 1 דור
46.5	140	... 2 דור
4.7	14	... 3 דור
1.3	4	... 4 דור
3.3	10	5. מוצא האם:
		... ישראל
9.0	27	... אירופה
73.5	221	צ' אפריקה . . .
7.3	22	אסיה . . .
7.6	23	אחרות . . .
2.7	8	6. ההשפלה:
		ללא השפלה . . .
0.3	1	יסודית . . .
1.7	5	תיכונית . . .
43.2	130	טכנית, סמינר . . .
8.6	26	אקדמית לפני תואר (סטודנטים ועוד) . . .
32.6	98	אקדמית . . .
11.3	34	7. המקצוע:
		פקידות גבוהה . . .
9.3	28	טכנאים וצבא קבע . . .
21.6	65	סטודנטים . . .
18.6	56	מורים . . .
12.6	38	מקצועות אקדמיים
10.6	32	

באחוזים	סה"כ	ב. הסיבות לשינוי השם
		1. האם המרואיין שינה את שם המשפחה?
70.8	213	... כן
29.2	88	... לא
		2. הסיבות לשינוי השם **
11.0	33	— נישואין ...
12.3	37	— שם לועזי קשה להגייה או מגוחך ...
5.6	16	— עלייה ארצה וקבלת תעודת זהות ...
		— הרגשה, שבארץ צריך שם עברי (נתעזרה אצל חלק מן המרואינים עם מלחמת השחרור)
11.7	35	— גיוס לצבא ...
5.6	17	— שליחות לחו"ל או נסיעה לחו"ל ...
8.6	26	— "כי כל המשפחה שינתה שמה" ...
4.3	13	— נזחות ...
2.7	8	— צורכי עבודה ...
2.3	7	— אֶפְנָה ...
2.6	8	— רצון בשם מקורי ...
1.3	4	— רצון לשפוח את העבר, השואה ...
0.3	1	— הנצחת השואה ...
0.3	1	— הנצחת זכר האב ...
0.3	1	— לא ציינו סיבה ...
33.9	102	3. האם כל בני המשפחה שינו את שמם?
15.3	46	... כן
69.8	210	... לא
		ג. האם המרואיין משתמש לעתים בשם הקודם?
18.9	57	... כן
81.1	244	... לא

** יש שציינו יותר מסיבה אחת.

באחוזים	סה"כ	— מתי הוא משתמש בשם הקודם?
7	21	1. כשמתבקש לכך בשאלונים או בתעודות מהעבר . . .
3	9	2. בשאלונים רשמיים, גם כשאינו מתבקש . . .
9.8	28	3. בפגישות עם מכרים מהעבר ובהתכתבות אתם . . .
1.7	5	4. מתוך שכחה, או כשנשאל על האב . . .

ד. היחס לשם הקודם:

		1. היש יחס נפשי לשם הקודם?
26.6	80	פן . . .
73.1	220	לא . . .
		2. מהו יחס זה?
6.0	18	— של גאווה . . .
0.7	2	— של שייכות למקור, לעבר . . .
12.6	38	— קשר למשפחה . . .
5.0	15	— חזרה לילדות . . .
1.7	5	— יחס שלילי, כי מזכיר את השואה . . .

ה. היחס לשם העברי:

		1. האם הרגיש, ששם המשפחה העברי מרחיקו מן העבר?
11.3	34	כן . . .
88.7	267	לא . . .
		2. מהי אותה תחושה של ריחוק, מתי חש בה?
0.3	1	— ניתוק מכיוון, לשפוח את השואה . . .
8.6	26	— חש בה בעת שמחות ופגישות משפחתיות . . .
0.3	1	— חש בה כשנשאל מיהו . . .
1.0	3	— חש פאילו נותק מעברו . . .
		3. האם חש קשר לשם העברי?
39.2	118	כן . . .
59.1	178	לא . . .

4.	האם מרגיש עצמו יותר ישראלי בשל שמו העברי?	סה"כ	באחוזים
	פן ...	155	51.5
	לא ...	144	47.8
5.	האם הצטער פעם על שינוי השם?		
	פן ...	15	5.0
	לא ...	277	92.0

(קטע אחרון של השאלון — בעמוד האחרון)

א י ל ן א ל ד ר

פפלי-גרסה במסורותיה הלשוניות של העברית תוספת בירור למאמר "עשרות" מאת דב סדן

במאמרו הנ"ל (לשוננו לעם, מחזור ל, קונטרס א, תשרי תשל"ט, עמ' 6-14) מעורר פרופ' סדן — כדרכו בבקיאנות מצוינת במכמני הספרות העברית — על תיבת עשירות ועל מתחרתה בספרות ובדיבור-העם צורת עשרות. בחלקו האחרון של המאמר הוא בא להוסיף צורות דומות, שיש בהן תחרות או תנודה של משקלים, דוגמת: עוני — עניות — עניות. ראשית דבר, דומה, שראוי להפריש בין תחרות משקלים, כזו שיש, למשל, בין צורות (הגזרות משורש אחד) במשקלי קוטי—קטיות או קטל—קטילות או קטילות לבין תנודת משקלים, כגון קטייות—קטיות, או תנודת גרסאות תצורה של משקל אחד, כגון קטילות—קטילות